

I. V Melnichuk., N. M. Kravchenko

DIAGNOSTICS AND CORRECTION OF DEPRESSION IN SENIOR SCHOOL AGE

The article presents the results of empirical research and subsequent correction of the problem of depression in senior school age. In our opinion, the further elaboration of a problem of depression in adolescence is related to the defining significant relationships and correlations between mechanisms that create the psychological conditions for the formation of the peculiarities of depression and the prevention of them. We studied the levels of depression and suicidal behavior of high school children. The data indicate the presence of mid-level and low-level depression, suicidal behavior. For adolescents with high levels of these indexes psychological counseling and psychotherapy are recommended. Analysis of theoretical information about adolescent depression and the results of experimental studies allow to plan and implement a program of correction and rehabilitation work of adolescents with clinical psychologists with the aim to prevent, remove and avoid the state of depression.

Keywords: depression, anxiety, aggression, frustration, adaptation.

Подано до редакції 07.05.2013

УДК 159.922+922.1

О. А. Оріщенко

ЕМПАТИЧНІ УПОДОБАННЯ ОСІБ РІЗНОЇ СТАТТІ

У статті розглядаються результати теоретико-емпіричного дослідження особливостей емпатичної спрямованості (емпатичні переваги) чоловіків та жінок.

Ключові слова: емпатія, емпатична спрямованість, емпатичні переваги.

Проблема емпатії не втрачає своєї актуальності, привертаючи до себе увагу дослідників майже всіх галузей психологічної науки. Останнім часом дана проблема активно досліджується і з позицій гендерної психології (В. Бендас, Ш. Берн, К. Джеклін, Т. Джонсон, А. Іглі, С. Маккобі, К. Тавріс, Дж. Хол, А. Шульман; В. В. Авраменкова, О. О. Бодальов, С. Є. Виговський, Л. П. Журальова, Є. П. Ільїн, В. Д. Єрмеєва, Л. М. Куніцина, Н. В. Казарінова, І. С. Кон, І. В. Кочурська, С. Д. Максименко, С. К. Нартова-Бочавер, М. М. Обозов, В. М. Погольша, Т. П. Хрїзман).

Незважаючи на чисельні роботи, присвячені специфіці емпатії осіб різної статі, у психологічній літературі не вистачає досліджень, в яких вивчаються гендерні відмінності за емпатичною спрямованістю. Дослідження особливостей емпатичної спрямованості чоловіків та жінок має не тільки теоретичне, але й практичне значення, достатньо назвати лише дві сфери життєдіяльності – сімейні взаємини та виховання дітей різної статі. Без урахування особливостей статі у проявах емпатії неможливе практичне застосування психології в галузях організації та регуляції взаємовідносин між людьми, виховання і навчання, надання психологічної допомоги тощо.

Аналіз літературних джерел дозволяє говорити про існування у психології тенденції вважати жінок більш схильними до емпатії порівняно із чоловіками (Т. В. Бендас, 2005; О. О. Бодальов, 1983; Е. П. Ільїн, 2002; Л. М. Куніцина, Н. В. Казарінова, В. М. Погольша, 2003; Д. Майерс, 2001 тощо). Цей факт пов'язують з тим, що у жінок характеристики, в яких виявляється ставлення до інших людей, на шкалі цінностей займає більш вагоме місце, ніж у чоловіків, для яких найбільш значущим є все те, що стосується професійної діяльності [8]. Крім того, деякі дослідники пояснюють це наявністю статево-

рольових стереотипів поведінки, диференціацією чоловічого та жіночого стилів життя як, відповідно, «інструментального» та «експресивного» [7].

Вивчаючи гендерні відмінності «допомогаючої» поведінки (тобто дієвої емпатії), американські соціальні психологи встановили, що ці відмінності залежать від ситуації: у потенційно загрозовій ситуації чоловіки допомагають частіше, однак у тривалих тісних взаємовідносинах жінки більш схильні до емпатії та значно частіше допомагають [8].

Результати дослідження С. К. Нартової-Бочавер підтверджують ідею, яка дискутується у психології моралі, про різну детермінацію схильності допомагати в осіб різної статі. Під час вивчення динаміки мотивації допомоги у ситуації успіху-неуспіху психологом було встановлено, що факт включення в ситуацію досягнення практично не впливає на мотивацію допомоги у хлопчиків та призводить до її послаблення у дівчат; показник мотивації допомоги у представників чоловічої та жіночої статі стає вище в ситуації успіху та нижче - у ситуації неуспіху; найбільшу стійкість по відношенню до альтруїстичного наміру демонструють «чуйні» дівчата та «нечуйні» хлопці; у цьому дослідженні такими, що найчастіше змінюються, були показники «чуйних» хлопців та «нечуйних» дівчаток [9].

І. М. Багмет досліджувала гендерні відмінності у прояві альтруїзму - егоїзму у віковому аспекті: 1) рання дорослість (19-23 роки); 2) зрілість (40-45 років); 3) похилий вік (60-65 років). Психологом встановлено, що у першій віковій групі егоїстична спрямованість жіночої вибірки була вдвічі більшою порівняно з чоловічою. У двох інших вікових групах жінки виявилися більш альтруїстичними, ніж чоловіки [2].

Відповідно до результатів дослідження Т. П. Гаври-

лової, дві форми емпатичної поведінки (співчуття та співпереживання) по-різному виявляються у дітей в залежності від статі та віку. Співпереживання є найбільш характерним для молодших школярів, а співчуття - для підлітків. При цьому співпереживання відносно тварин і дорослих найчастіше спостерігається у хлопців, а співчуття - у дівчат. По відношенню до ровесників, навпаки, співпереживання частіше є характерним для дівчат, а співчуття - для хлопців [4]. Аналогічна тенденція у ставленні до ровесників була виявлена у роботі В. В. Абраменкової, яка вивчала особливості у прояві емпатії в ситуації загрози покарання або очікування нагороди. Було встановлено, що у ситуації загрози покарання дівчата дошкільного віку, порівняно з хлопцями, не схильні виявляти емпатію до ровесників. Крім того, у дівчаток, на відміну від хлопчиків, було виявлено яскраву невідповідність прихованого мотиву поведінки «на свою користь» та зовнішньою демонстрацією поведінки «на користь іншого» [1].

За результатами досліджень західних психологів, що вивчали соціальну сензитивність до статевих відмінностей, були виявлені деякі особистісні властивості чоловіків та жінок, які свідчать про розбіжності між ними. Якщо чоловіки сензитивні до представників своєї статі, то вони сензитивні й до жіночої. Відносно жінок було встановлено, що чим менше вони сензитивні по відношенню до чоловіків, тим більш сензитивні до представниць власної статі. Чоловік, який більш сензитивний до своєї статі, сприймається жінками як агресивний, самовпевнений, егоцентричний, а чоловік, який більш сензитивний до жіночої статі, сприймається і чоловіками, і жінками як безпорадний, слабкий, залежний. Жінка, яка сензитивна до представників різної статі, сприймається усіма як толерантна, несмілива [4].

Подібне ставлення до об'єкту емпатії характерне й для підлітків: емпатичні реакції хлопчиків характеризуються раціональністю сприймання емпатогенних ситуацій, активністю та дієвістю, а також спрямовані на страждання чоловіків; емпатичні переживання дівчат відрізняються яскравою експресією, мають переважно характер активного спостереження та спрямовані на проблеми жінок [7].

Метою даної статті є представлення результатів емпіричного дослідження особливостей емпатичної спрямованості (емпатичних переваг) осіб різних статей.

Перш ніж перейти до аналізу отриманих нами результатів, зупинимось на визначенні понять. Під емпатією ми розуміємо відносно стійку інтегральну властивість особистості, що виявляється: а) у здібності емоційно реагувати на переживання іншої людини (іншого об'єкту емпатії), у розумінні його емоційних станів, у передбаченні афективних реакцій, в активному намаганні допомогти; б) у спрямованості на певний об'єкт емпатичних переживань [10].

Такий підхід у погляді на емпатію та її структуру спирається на принцип континуальності, покладений в основу континуально-ієрархічної моделі особистості, що запропонувала О. П. Саннікова. Цей принцип дозволяє під час аналізу емпатії не тільки чітко структурувати її показники, але й розглядати її як складну, інтегральну,

але, в той же час, цілісну властивість особистості, в структурі якої автор виділяє 3 рівні: 1) формально-динамічний, що характеризує динамічні властивості емпатії (особливості виникнення та течії емпатичних реакцій), і якісні, що відображають психологічну сутність емпатичного процесу (емоційна емпатія, когнітивна, предиктивна та дійова); 2) змістовний, до якого входять такі аспекти емпатії, що стосуються вибору простору для переживання емпатії й морально-етичного змісту її об'єкта; 3) імперативний рівень, що відображає індивідуальні уявлення про існуючі соціально-культурні „норми” емпатичних проявів [11].

У даній статті ми обмежилися вивченням якісних (модальнісних) та деяких змістовних (емпатична спрямованість) особливостей емпатії (тобто тих її показників, які характеризують психологічну сутність емпатії, з одного боку, та емпатичну спрямованість особистості, з іншого).

У структурі емпатії на якісному рівні виділяються наступні: емоційна (ЕЕ), когнітивна (КЕ), предиктивна (ПЕ) та дієва (ДЕ) емпатія [11]. Змістовний рівень представлено такими показниками емпатичної спрямованості: емпатія до рідних, близьких, друзів (ЕР), яку ми назвали релятивною емпатією (від англійської - relative – родич), вектор якої спрямований на вузьке коло спілкування; емпатія до колег, клієнтів, учнів (ЕП) - спектр широкого кола спілкування, професійне спілкування; емпатія до незнайомих та малознайомих людей (ЕПп) - спектр широкого кола спілкування, позапрофесійне спілкування; емпатія суб'єкту до самого себе, аутоемпатія (ЕАут); емпатія до героїв художніх творів (ЕАрт); емпатія до представників тваринного світу (ЕФа); емпатія до рослинного світу (ЕФл); емпатія до природи та навколишнього світу в цілому (ЕНс); емпатія до подій минулого у житті суб'єкта та оточуючих його людей (ЕРет); емпатія до майбутніх подій (ЕМ) [10; 12].

Кожен з цих показників розглядається нами як біполярний континуум, один полюс якого містить характеристики, що свідчать про здібність суб'єкта до прояву емпатії по відношенню до даного об'єкту (тобто про емпатичні переваги суб'єкта), інший – про відсутність такої здібності (тобто про те, що даний об'єкт “заперечується” суб'єктом як “емпатична цінність”). Значенні показники пов'язані зі спрямованістю емпатичної активності людини на певні об'єкти навколишнього середовища та, як свідчить аналіз психологічної літератури, а також результати нашого емпіричного дослідження, в основному відображають область емпатичної спрямованості особистості. При цьому під емпатичною спрямованістю ми розуміємо прояв емпатичних переваг, „вибір” суб'єктом тих об'єктів, тих сфер життєдіяльності, по відношенню до яких, у першу чергу, виникають емпатичні переживання суб'єкта, і де найбільш яскраво виявляється індивідуальна своєрідність емпатії [10].

Емпіричне дослідження проводилося на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. У ньому брали участь 70 студентів віком від 18 до 23 років (по 35 представників кожної статі).

Для вивчення особливостей емпатичної спрямованості чоловіків та жінок, що відрізняються за модальнісним (якісним) типом емпатії, ми обрали наступні психодіагностичні методики:

1) «Психодіагностичний модальнісний тест-опитувальник емпатії» (О. П. Саннікова) [11], за допомогою якого виявляється рівень розвитку емоційної (ЕЕ), когнітивної (КЕ), предиктивної (ПЕ) та дієвої (ДЕ) емпатії; 2) «Тест-опитувальник емпатичної спрямованості особистості» (О. П. Саннікова, О. А. Орищенко) [12], спрямований на діагностику одинадцяти зазначених вище параметрів, що характеризують емпатичну спрямованість особистості.

Вибір даного психодіагностичного інструментарію пояснюється, по-перше, тим, що за його допомогою ми отримаємо необхідну інформацію саме про ті властивості, що вивчаються, по-друге, названі психодіагностичні методики є досить надійними та валідними.

Збір первинних результатів та їх статистична обробка були здійснені слухачем відділення перепідготовки кадрів та роботи з іноземними студентами зі спеціальності «Психологія» Л. Б. Нікіфоровою під час виконання випускної роботи під нашим керівництвом.

Пристаюючи до дослідження, ми передбачали, що чоловіки та жінки з однаковим типом емпатії (домінування однієї або одночасно декількох модальностей емпатії) відрізнятимуться за емпатичною спрямованістю, тобто матимуть відмінності в емпатичних перевагах.

Спочатку за допомогою методу «асів» в обох вибірках були виділені модальнісні (якісні) типи емпатії, групи досліджуваних, які відрізняються поєднанням показників емпатії, тобто домінуванням: 1) однієї з якісних модальностей, зокрема, емоційно-емпатичний тип (ЕЕ), когнітивно-емпатичний тип (КЕ), предиктивно-емпатичний тип (ПЕ), дієво-емпатичний тип (ДЕ); 2) одночасно декількох модальностей. У даній вибірці було виявлено два найбільш яскравих типи: з максимально високими (ЗПЕ-max) та з мінімально низькими значеннями інтегрального (загального) показника емпатії (ЗПЕ-min).

На наступному етапі роботи склалися профілі емпатичної спрямованості представників кожного з виділених нами типів емпатії в обох вибірках окремо.

При аналізі профілів емпатичної спрямованості представників кожного емпатичного типу нас перш за все цікавили однойменні показники, які отримали статистично достовірні відмінності за Х-критерієм ван дер Вардена. Під час порівняння однойменних показників було встановлено, що чоловіки, на відміну від жінок, більш аутоемпатичні, більш схильні до емпатичних переживань з приводу подій минулого та майбутнього.

Аналіз отриманих профілів дозволив вивчити специфіку емпатичної спрямованості типового представника кожного емпатичного типу у чоловічій та жіночій вибірках (результати порівняльного аналізу профілів представлени у таблицях 1; 2).

Таблиця 1.

Специфіка емпатичної спрямованості чоловіків та жінок, які відрізняються за рівнем емпатії

Значення інтегрального показнику емпатії				
Ранг	Вибірка чоловіків		Вибірка жінок	
	ЗПЕ-max	ЗПЕ-min	ЗПЕ-max	ЗПЕ-min
1	ЕМ+	ЕАут+	ЕАрт+	ЕАут+
2	ЕФл+	ЕФа+	ЕР+	ЕП-
3	ЕРет+	Еко+	ЕМ-	Еко-
4	ЕП+	ЕР-	ЕРет-	ЕФл-
5	ЕР-	ЕП-	ЕАут-	ЕВп-

Примітка: 1) у таблицях значення показників емпатичної спрямованості ранжовані відносно середньої лінії ряду, тобто від великих відхилень у бік різних полюсів, до менших; 2) знаки "+" та "-" характеризують розповсюдження показника у просторі відповідного полюсу (позитивного або від'ємного) та не мають у собі оціночного забарвлення.

Таблиця 2.

Модальнісні типи емпатії

Ранг	Вибірка чоловіків				Вибірка жінок			
	ЕЕ	КЕ	ПЕ	ДЕ	ЕЕ	КЕ	ПЕ	ДЕ
1	ЕР+	ЕАут+	ЕАут+	ЕРет+	ЕАрт+	ЕФа+	ЕАут+	ЕР+
2	ЕМ+	ЕР+	ЕВп+	ЕАут+	ЕР+	ЕВп+	ЕП+	ЕП-
3	ЕФл+	ЕРет+	ЕП+	ЕМ+	ЕП+	ЕФл+	ЕАрт+	ЕФа-
4	ЕП-	ЕАрт+	ЕР+	ЕП+	ЕФл+	ЕР+	ЕФа+	ЕВп-
5	ЕВп-	ЕФл-	ЕФа+	ЕВп-	ЕВп-	ЕП-	ЕР-	-

Примітка: Специфіка емпатичної спрямованості чоловіків та жінок, які відрізняються за модальнісним типом емпатії

Представниці жіночої групи досліджуваних з високими значеннями загального показника емпатії (ЗПЕ - max) відрізняються підвищеною сентиментальністю (ЕАрт+), співчуттям по відношенню до батьків, друзів та близьких родичів (ЕР+), намаганням жити у теперішньому часі (ЕРет-, ЕМ-), неохайністю до аутоемпатії (ЕАут-).

Чоловіки, що належать до групи досліджуваних з низькими значеннями загального показника емпатії (ЗПЕ - min), мають вузький спектр емпатичних переживань, у центрі якого знаходяться вони самі (ЕАут+). Їхні контакти обмежені і бідні (ЕР-, ЕП-), часто вони почуваються ніяково у спілкуванні з іншими людьми, тому що таким особистостям важко зрозумі-

ти іншу людину (KE-), увійти з нею в емоційний резонанс (EE-), навіть рідні люди не викликають в них співчутливого відгуку (EP-). Оскільки потреба у співчутті до подібних собі є природною для людини [4], чоловіки даного емпатичного типу компенсують ці природні потреби у світі тварин (EФа+).

Представниці жіночої групи досліджуваних з низькими значеннями загального показника емпатії (ЗПЕ - min) центровані на собі (EAут+), не схильні до емпатичних проявів як у близькому оточенні (батьки, друзі, родичі), так й у широкому (однокурсники, малознайомі та незнайомі люди) колі спілкування (EP-, EP-, EPп-).

Чоловіки емоційно-емпатичного типу (EE), для яких домінуючим засобом емпатичного реагування є схильність до співчуття та співпереживання по відношенню до іншої людини, проявляють цю своєрідність емпатії тільки у близькому оточенні (EP+, EP-, EPп-). Їм властиві хвилювання не тільки за власне майбутнє, але й за майбутнє своїх батьків та друзів (EM+). Це поєднується з характерною для чоловіків даного типу чутливістю до рослинного світу, що виявляється у намаганні прикрашати своє життя рослинами, піклуватися про них (EФл+).

Жінки емоційно-емпатичного типу (EE) схильні до емоційного відгуку на події прочитаної книги, кінофільму, бувають сентиментальні при прослуховуванні сумної музики (EAрт+). Такі жінки, на відміну від чоловіків, сумують, співпереживають та співчутвають в емпатогених ситуаціях не тільки своїм рідним, але й ровесникам (EP+, EP+, EPп-).

Досліджуваних представників когнітивно-емпатичного типу у чоловічій вибірці (KE) характеризує схильність до розпізнавання того, що переживає об'єкт емпатії, порівняння цих емоційних станів із власними переживаннями у подібних ситуаціях, «розкодування» вербальних та невербальних сигналів, що походять від іншої людини. Специфічні особливості «емпатичної поведінки» представників цього типу проявляються, перш за все, у близькому оточенні (EP+, EP-, EPп-), а також по відношенню до власного емоційного життя (EAут+). Суттєвою характеристикою в психологічному портреті такої особистості є сензитивність до проблем, які вже залишилися у минулому (EPет+), можливо, особливості саме цього типу емпатії не дозволяють їм втрачати спогади про минулі помилки, щоб у майбутньому не повторювати їх.

Емпатична спрямованість *групи жінок з домінуючим*

ЛІТЕРАТУРА

1. Абраменкова В. Д. Действенная групповая эмоциональная идентификация как проявление альтруистического поведения и методы ее исследования у школьников/ Абраменкова В. Д. // Новые исследования в психологии. - 1997, № 2. С. 11 - 15.

2. Багмет І. М. Гендерний прояв альтруїзму-егоїзму / Багмет І. М. // Вісник Одеського національного університету. Т.7. Випуск 3. Психологія. - 2002. - С. 4 - 8.

ванням когнітивної емпатії (KE) включає такі сфери життєдіяльності: представників тваринного і рослинного світу (EФа+, EФл+), оточуючих незнайомих людей (EPп+), близьке коло спілкування (EP+). На відміну від чоловіків цього типу, жінки намагаються жити у межах теперішнього часу (EPет-, EM-).

В емпатичному реагуванні *чоловіків-представників предиктивно емпатичного типу (PE)* домінує схильність до передбачення можливих емоційних та поведінкових реакцій інших людей в певних ситуаціях. Часто вони діють інтуїтивно, спираючись не на відому інформацію про інших людей, а на власний досвід. Ці якості розповсюджуються не тільки на близьке (EP+), але й на широке коло спілкування (EP+, EPп+). Цікавим є той факт, що серед молодих чоловіків нашої вибірки тільки досліджувані цього емпатичного типу живуть сьогоднішнім, не згадуючи минулі проблеми та не думаючи про труднощі, які можливі у майбутньому (EPет+, EM+). Можна припустити, що схильність до прогнозування поведінки інших людей допомагає таким особистостям (і чоловікам і жінкам) раціонально будувати власне ставлення до труднощів, можливих у майбутньому.

Представники предиктивно-емпатичного типу серед жінок (PE) відрізняються від інших яскраво вираженою аутоемпатією (EAут+). Крім цього, до сфери їхніх «емпатичних інтересів» належать однолітки (EP+), герої художніх творів (EAрт+) та тварини (EФа+).

Група чоловіків, що представляє дійово-емпатичний тип (DE), характеризується піклуванням про себе (EAут+), тривогою про власне минуле (EPет-) та майбутнє (EM+). Своєрідність даного типу емпатії (схильність до активної підтримки та допомоги) виявляється у таких молодих людей тільки у сфері спілкування з однолітками (EP+, EP-, EPп-).

Жінки дійово-емпатичного типу (DE) виявляють емпатію виключно у близькому оточенні (EP+, EP-, EФа).

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити наступні **висновки**:

1. Емпірично виявлені відмінності в прояві модальнісного типу емпатії (домінування однієї або одночасно декількох модальностей емпатії) у специфіці емпатичної спрямованості осіб різної статі (тобто чоловіки та жінки, що належать до однакового модальнісного типу емпатії, відрізняються за емпатичними перевагами).

2. Чоловіки, у порівнянні з жінками, більш аутоемпатичні, більш схильні до переживань з приводу подій минулого, більш турбуються про власне майбутнє.

3. Бендас Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие. / Бендас Т. В. - СПб.: Питер, 2005. - 431 с.

4. Гаврилова Т. П. Понятие эмпатии в зарубежной литературе. Исторический обзор и современное состояние проблемы / Гаврилова Т. П. // Вопросы психологии, 1975. № 2. с. 147 - 158.

5. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. / Ильин Е. П. - СПб.: Питер, 2002. - 504 с.

6. Кон И. С. Психология половых различий / Кон И. С. Психология индивидуальных различий / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и В.Я. Романов. - 2 - е изд. М.: «ЧЕРО», 2002. - С 154 - 160.
7. Кротенко В. І. Психологічні особливості емації підлітків / Кротенко В. І. Автореф. канд. псих. наук. - Київ. 2001. - 19 с.
8. Майерс Д. Социальная психология / Майерс Д. / 6 - изд., перер. и доп. - СПб: Питер. - 2001. - 752 с.
9. Нартова – Бочавер С. К. Экспериментальное исследование ситуационной изменчивости мотивации помощи / С. К. Нартова - Бочавер // Психологический журнал, 1992. - Том 13. - № 4. - С. 15 - 24.
10. Орищенко О. А. Дифференциально - психологический анализ эмпатии / О. А. Орищенко / Дис. канд. ... психол. наук. - Одесса, 2004. - 222 с.
11. Санникова О. П. Эмоциональность в структуре личности / О. П. Санникова. - Одесса: Хорс, 1995. - 334 с.
12. Санникова О. П., Орищенко О. А. Диагностика содержательных показателей эмпатии: апробация оригинального теста / Санникова О. П., Орищенко О. А. // Наука та освіта. - № 6. – С. 54 – 57.
13. Ткачук Л. В. Професійне самовизначення та його емпатійні детермінанти у сучасного юнацтва / Ткачук Л. В. - Харків, 2003. - 20 с.

О. А. Орищенко

ЭМПАТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОЧТЕНИЯ МУЖЧИН И ЖЕНЩИН

В статье представлены результаты теоретико-эмпирического исследования особенностей эмпатической направленности (эмпатических предпочтений) мужчин и женщин.

Ключевые слова: эмпатия, эмпатическая направленность, эмпатические предпочтения

О. А. Orischenko

EMPATHIC PREFERENCES OF MEN AND WOMEN

The article deals with the results of theoretical and empirical research on the features of empathic orientation (empathic preferences) of men and women. Empathy is considered from the standpoint of continual approach, which allows considering it as a complex, multi-leveled and simultaneously integral property of an individual. In the context of this approach, theoretical and empirical researches are subject to the indicators of empathy and quality (emotional, cognitive and effective empathy) and the substantial levels (empathic orientation). It is determined that a group of men and women belonging to the same type of empathy, differ in empathic orientation, i.e., have different empathic preferences. In particular, it was found that men are more prone to feelings about the events of the past and the future compared with women.

Keywords: empathy, empathic orientation, empathic preferences.

Подано до редакції 13.05.2013